

Utredning

# Vårdbehov, kompetens och resurser för flickor och kvinnor som könsstympas

# Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Bakgrund	2
Genomförande	2
Avgränsning	2
Könsstympling	2
Vårdbehov	4
Nationell statistik	4
Regional statistik	4
Hälso- och sjukvården i Region Halland	5
Regionala och lokala styrdokument	5
Kompetens	6
Vårdkedjan för flickor och kvinnor som utsatts för könsstympling	7
Samverkan	7
Analys	8
Resultat och slutsats	8
Identifierade förbättringsområden	8
Referenspersoner	9
Referenser	9
<b>Bilaga 1. Regionala och lokala styrdokument</b>	<b>10</b>

## **Sammanfattning**

Kvinnlig könsstympning är förbjudet enligt lag i Sverige. För personer som bor i Sverige är det även olagligt att åka utomlands och genomföra ingreppet. Kvinnlig könsstympning omfattar alla kirurgiska ingrepp som rör delvis eller helt borttagande av de externa genitalierna eller annan åverkan på de kvinnliga könsdelarna av kulturella eller andra icke medicinska skäl.

Socialstyrelsen uppskattar att cirka 68 000 flickor och kvinnor i Sverige kan ha blivit utsatta för könsstympning, och att ytterligare cirka 13 000–23 000 flickor kan befinna sig i risk för att utsättas. Enligt Socialstyrelsens inventering 2021 hade 5 000 flickor och kvinnor sökt vård inom svensk specialist- eller förlossningsvård under 2012–2018.

Region Hallands uppföljning visar att cirka 250 flickor och kvinnor har varit i kontakt med hälso- och sjukvården med koppling till könsstympning under perioden 2015–2023. Merparten av kontakterna har skett i specialistvården, inom Kvinnokliniken, Kirurgkliniken och Medicinkliniken.

Flickor och kvinnor som blivit utsatta för könsstympning erbjuds stöd i form av rådgivning, träning, smärtlindring, bearbetning och i vissa fall kirurgi vid Hallands sjukhus där Vulvamottagning finns. Flera professioner är involverade utifrån patientens behov. I komplexa fall sker remittering för operation till Västra Götalandsregionen. Efter behandling i specialistvården hänvisas patienten till närsjukvården vid behov av ytterligare stöd, exempelvis samtalsstöd.

Bedömningen är att Region Halland har grundläggande förutsättningar för att omhänderta flickor och kvinnor som riskerar att bli eller har blivit utsatta för könsstympning. Region Halland har fastställda rutiner, stödjande dokument samt utbildning för arbete med våld i nära relationer, inkluderat hedersrelaterat våld och förtryck. I det arbetet ingår könsstympning. Samverkan sker med både Västra Götalandsregionen och Region Skåne för att utveckla vården.

## **Identifierade förbättringsområden**

- Fortsatt behov av kompetensutveckling för flera professioner, bland annat psykologer och kuratorer
- Förbättra det systematiska arbetet med att ställa frågor om våld i nära relationer
- Förtydliga sökvägar till hälso- och sjukvården för utsatta flickor och kvinnor och kommunicera att det finns stöd och hjälp att få
- Utveckla möjligheten till dokumentation av frågan om könsstympning för en förbättrad uppföljning.

## Bakgrund

I oktober 2023 beslutade Regionfullmäktige att bifalla motionen *Halland saknar specialistvård för könsstympade flickor och kvinnor* (RS230359) och motionärernas förslag om att utreda och kartlägga vårdbehov, kompetens och resurser för flickor och kvinnor som könsstympas. Utredningen med förslag till eventuella åtgärder ska överlämnas till hälso- och sjukvårdsutskottet för skyndsamt vidare hantering.

## Genomförande

Regionkontoret har samordnat utredningen och har inom ramen för uppdraget sammanställt den kunskap som finns inom området, kartlagt regionala och lokala rutiner samt haft dialog med representanter från vårdförvaltningarna.<sup>1</sup> Utredningen har också identifierat förbättringsområden som kan stärka vården för målgruppen.

## Avgränsning

Utredningen fokuserar på hälso- och sjukvårdens ansvar och insatser, men Regionkontoret har också haft en dialog med Länsstyrelsen Halland utifrån deras ansvar för att samordna och utveckla länets våldsförebyggande arbete som omfattar mäns våld mot kvinnor. Övriga aktörer har enbart belysts ur ett samverkansperspektiv.

## Könsstympning

Kvinnlig könsstympning är förbjudet enligt lag i Sverige. För personer som bor i Sverige är det även olagligt att åka utomlands och genomföra ingreppet.

Världshälsoorganisationen (WHO) definierar kvinnlig könsstympning så här: *Kvinnlig könsstympning omfattar alla kirurgiska ingrepp som rör borttagande delvis eller helt av de externa genitalierna eller annan åverkan på de kvinnliga könsdelarna av kulturella eller andra icke medicinska skäl.*

Åldern när ingreppet utförs varierar, också typen av ingrepp, vem som utför det och förklaringarna till varför.<sup>2</sup> Könsstympning skadar flickor och kvinnor på många sätt. Det innebär att frisk och normal kvinnlig könsvävnad avlägsnas och skadas, och det stör de naturliga funktionerna i flickors och kvinnors kroppar. Omedelbara komplikationer av kvinnlig könsstympning kan vara svår smärta, kraftig blödning, infektioner, feber, chock eller död. Långsiktiga komplikationer kan vara vaginala problem, menstruationsproblem, ökad risk för förlossningskomplikationer, sexuella och psykologiska problem.<sup>3</sup>

Tillämpningen av könsstympning förändras över tid och i olika länder.

Könsstympning utförs allt oftare på yngre barn, och familjer överger alltmer den

---

<sup>1</sup> Kvinnohälsovården, Kvinnokliniken, Barn- och ungdomskliniken, Akutmottagningen, Psykiatrien och Närsjukvården

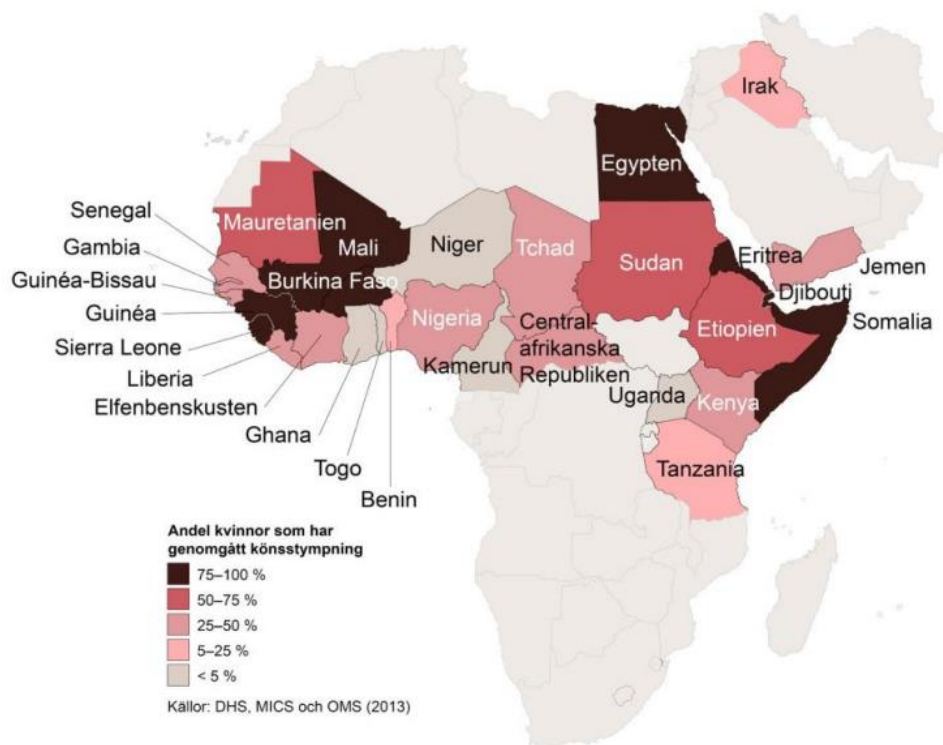
<sup>2</sup> Socialstyrelsen, 2023

<sup>3</sup> WHO, 2024

mest omfattande formen av könsstympning till förmån för mindre omfattande typer.

Det finns även en trend i flera länder att det blir vanligare att utbildad hälso- och sjukvårdspersonal utför könsstympning. ”Medikalisering” är det begrepp som WHO använder för att beskriva den utvecklingen som innebär att könsstympning utförs av utbildad personal och med smärtlindring. Faran för omedelbara komplikationer minskar, men WHO tar starkt avstånd från utvecklingen i sin helhet då risken är stor att det leder till ökad acceptans av ingreppet och underminerar det arbete som görs för att eliminera kvinnlig könsstympning. Medikaliseringen kan leda till att ingreppet blir både mer och mindre omfattande.

Könsstympning av flickor och kvinnor förekommer i stora delar av världen. Skillnaderna kan vara stora inom länder, begränsad till mindre regioner, eller till vissa folkgrupper. Lagstiftning mot könsstympning, förändrade attityder och förebyggande arbete används för att minska förekomsten av könsstympning. I några länder i Afrika finns uppgifter om en nedåtgående trend, exempelvis i Burkina Faso. I Indonesien ser trenden ut att gå i motgående riktning, men de uppgifter som finns tillgängliga är mycket osäkra.<sup>4</sup>



**Bild 1.** Karta över andelen kvinnor i befolkningen som genomgått könsstympning. Källa: Socialstyrelsen.

<sup>4</sup> Socialstyrelsen, 2024

Den viktigaste förebyggande uppgiften för hälso- och sjukvårdspersonal och socialtjänst är att våga fråga flickor och kvinnor med bakgrund från länder där könsstympning förekommer. För att kunna göra det på ett bra sätt krävs kompetens om frågan, utbildning och klinisk erfarenhet. Det krävs också att man är lyhörd och bemöter både enskilda och familjer på ett respektfullt vis.<sup>5</sup>

## Vårdbehov

### Nationell statistik

Socialstyrelsen uppskattar att cirka 68 000 flickor och kvinnor i Sverige kan ha blivit utsatta för könsstympning, och att ytterligare cirka 13 000–23 000 flickor kan befinna sig i risk för att utsättas.<sup>6</sup> Enligt Socialstyrelsens inventering 2021 hade 5 000 flickor och kvinnor sökt vård inom svensk specialist- eller förlossningsvård under 2012–2018.

### Regional statistik

Könsstympning dokumenteras med hjälp av följande diagnoser:

- O347A – Vård av blivande moder för abnormitet/tidigare könsstympning
- Z907 – Förvärvad avsaknad av könsorgan
- Z917 – Kvinnlig könsstympning i den egna sjukhistorien

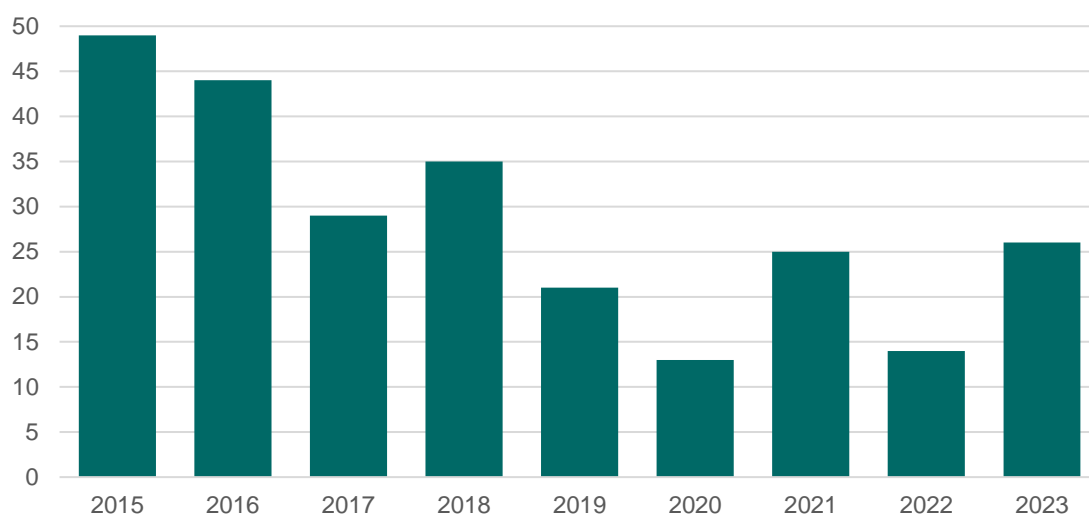
Region Hallands uppföljning visar att cirka 250 flickor och kvinnor med någon av dessa diagnoser har varit i kontakt med hälso- och sjukvården under perioden 2015–2023. Merparten av kontakterna har skett i specialistvården, inom Kvinnokliniken, Kirurgkliniken och Medicinkliniken.

Bilderna nedan visar den totala utvecklingen över tid samt fördelningen i olika åldersgrupper. Patientunderlag i åldersgrupper med färre än 11 personer redovisas inte. En utmaning för hälso- och sjukvården i Region Halland är att det rör sig om en liten patientgrupp, om än mörkertalet bedöms vara stort.

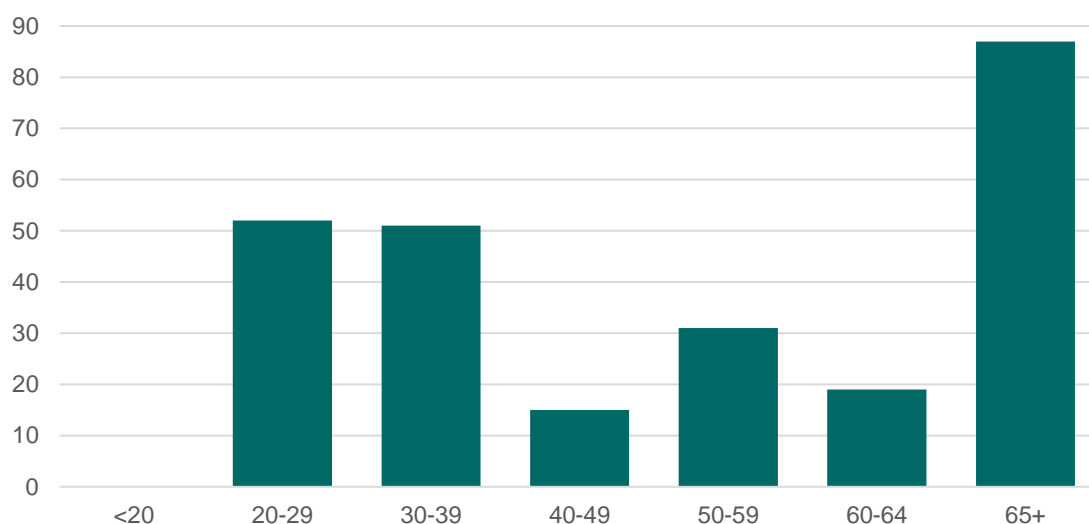
---

<sup>5</sup> Socialstyrelsen, 2024

<sup>6</sup> Socialstyrelsen, 2023



**Bild 2.** Flickor och kvinnor som varit utsatta för könsstympling, antal unika patienter som haft kontakt med hälso- och sjukvården, Region Halland 2015–2023. Källa: Region Hallands datalager.



**Bild 3.** Flickor och kvinnor som varit utsatta för könsstympling, antal unika patienter som haft kontakt med hälso- och sjukvården per åldersgrupp, Region Halland 2015–2023. Då data för färre än 11 individer inte redovisas kan det finnas något fåtal fall även i gruppen <20. Källa: Region Hallands datalager.

## Hälso- och sjukvården i Region Halland

### Regionala och lokala styrdokument

Målet med hälso-och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för befolkningen. Hälso-och sjukvården ska arbeta för att förebygga ohälsa (Hälso-och sjukvårdslagen, 2017:30).

Region Halland har, utifrån Socialstyrelsens allmänna föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer, fastställt en regional tillämpning för hälso- och sjukvården. Hedersrelaterat våld och förtryck som är en del av området våld i nära relationer omfattas också av rutinen. Specifikt för hedersrelaterat våld är könsstympling samt barn- och tvångsäktenskap. Hälso- och sjukvården ansvarar för att:

- Upptäcka och identifiera erfarenheter av våld
- Anmäla oro för barn, 14 kap. 1§ socialtjänstlagen, SoL
- Informera, behandla, ge stöd och dokumentera
- Samverka, vägleda och hänvisa till samarbetspartners som finns inom andra verksamheter inom hälso-och sjukvård, socialtjänst, familjerådgivning, polis och åklagarmyndighet.

Specifika lokala rutiner om könsstympling finns inom Vårdval Halland närsjukvård och på Kvinnokliniken. Barnhälsovården arbetar utifrån Rikshandboken för barnhälsovård och frågan om könsstympling finns inkluderad i Kvinnohälsovårdens Basprogram för gravida. Dokumentation sker på olika sätt i vårdkedjan under sökordet *Våld i nära relationer* och *Erfarenhet av hedersrelaterat våld*. Det finns inget specifikt sökord för könsstympling. Specialistvården sätter diagnos.

## Kompetens

Kunskap om könsstympling är avgörande för att kunna ge god vård. Region Halland erbjuder samtliga verksamheter utbildning och kunskap om våld i nära relationer inkluderat hedersrelaterat våld och förtryck. Utbildningarna erbjuds på olika nivåer utifrån verksamheternas behov. För all hälso- och sjukvårdspersonal erbjuds en grundläggande webbutbildning om könsstympling. Utbildningen ger grundläggande kunskap om av vad könsstympling är, vad lagen säger, vilken roll hälso- och sjukvården har och vikten av ett gott bemötande, samt hur hälso- och sjukvården kan arbeta förebyggande för att förhindra att flickor i Sverige blir utsatta.

Socialstyrelsens utbildning om anmälningsskyldighet vid oro för barn är en del i arbetet mot våld och utbildningen finns tillgänglig via regionens kompetensportal.<sup>7</sup>

Berörda verksamheter bedömer att kompetensen behöver höjas hos flera professioner som möter målgruppen, så som hos psykologer och kuratorer. Vikten av att öka kompetensen hos kvinnorna själva lyfts också fram, liksom behovet av en ökad kommunikation om vad utsatta flickor och kvinnor kan få hjälp med och vilka rättigheter flickor och kvinnor har i Sverige. Hälso- och sjukvården behöver också bli bättre på att fråga målgruppen om vilket stöd de ser behov av.

---

<sup>7</sup> Region Hallands kompetensportal, [Vid oro för barn - anmälningsskyldighet \(luvit.se\)](https://www.luvit.se)



## Vårdkedjan för flickor och kvinnor som utsatts för könsstympning

Hälso- och sjukvårdspersonal har anmälningsskyldighet till socialtjänsten vid misstanke eller upptäckt att en flicka under 18 år har könsstympats eller riskerar att könsstympas, om det framkommer att det skett sedan familjen och flickan haft anknytning till Sverige. Anmälan till Socialtjänsten sker enligt Region Hallands rutin för orosanmälan vid misstanke att barn far illa. För medarbetare finns stöd att få via Barnskyddssamverkan som är en funktion inom Region Halland som består av kolleger med särskild kompetens och erfarenhet inom området. Socialtjänsten kan kontaktas vid tveksamhet kring orosanmälan. Barnahus Halland kan kontaktas via telefon vid behov av stöd i frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck, och för den som önskar konsultation i svårare ärenden finns en nationell stödtelefon.

Identifiering av målgruppen sker vid kontakt med hälso- och sjukvården, exempelvis på Barnvårdscentralen (BVC) men även inom Kvinnohälsovården, på förlossningen, vårdcentralen eller Ungdomsmottagningen. Samtliga vårdförvaltningar i Region Halland erbjuder vård, stöd och behandling för könsstympade flickor och kvinnor utifrån respektive vårdnivå. Patienten får också information om vilken hjälp som finns att få hos andra aktörer. På 1177.se finns patientinformation om stöd, vård och behandling vid könsstympning.

BVC tar upp frågan om könsstympning i enlighet med Rikshandbokens vägledning vid första hembesöket samt vid efterföljande tillfällen under BHV-tiden. Underlivet på flickor undersöks vid de rutinemässiga undersökningarna som sker enligt BHV-programmet samt vid symptom från urinvägar. Intyg vid risk om könsstympning skrivs och könsstympningspass delas ut vid resa till ett land där könsstympning förekommer. Ett könsstympningspass är ett informationsverktyg som används för att förebygga och bekämpa könsstympning av flickor och kvinnor. Verktöget finns på olika språk och kan användas som ett stöd i att stå emot eventuella påtryckningar från släkt och övrigt nätverk som förespråkar sedvänjan. Könsstympningspasset innehåller information om svensk lagstiftning gällande brottet, typer av könsstympning, samt konsekvenser av könsstympning.

Flickor och kvinnor som blivit utsatta för könsstympning erbjuds stöd i form av rådgivning, träning, smärtlindring, bearbetning och i vissa fall kirurgi vid Hallands sjukhus där Vulvamottagning finns. Flera professioner är involverade utifrån patientens behov. I komplexa fall sker remittering för operation till Västra Götalandsregionen. Uppföljning efter operation sker hos läkare för att säkerställa ett gott medicinskt resultat. Efter behandling i specialistvården hänvisas patienten till närsjukvården vid behov av ytterligare stöd, exempelvis samtalsstöd.

## Samverkan

För övergripande samverkan kring barn som misstänks ha utsatts för våld, sexuella övergrepp eller bevittnat våld finns Barnahus Halland. Region Halland samarbetar med både Västra Götalandsregionen (Vulvamottagningen på Angereds närsjukhus i

Göteborg) och Region Skåne för att utveckla vården. Många utsatta kvinnor upptäckts i samband med graviditet och inom hälso- och sjukvården i Region Halland finns ett nära samarbete mellan Kvinnohälsovården och Kvinnokliniken.

## **Analys**

Enligt Socialstyrelsens föreskrifter och Region Hallands regionala styrande dokument ska berörda verksamheter ta fram lokala tillämpningar för arbetet. I det arbetet har flera verksamheter kommit långt och utvecklingsarbete pågår. Ett specifikt sökord för könsstympning saknas och dokumentationen behöver utvecklas för att möjliggöra en bättre uppföljning. Det finns samtidigt behov av att värdera hur journaluppgifter ska hanteras så att de inte är läsbara för närstående. Sekretess gäller inte alltid mot närstående vilket är ett hot mot patienten och dess möjlighet att få vård.

Förutsättningar för kompetensutveckling finns, och kompetensen bedöms behöva höjas bland olika professioner som möter målgruppen, bland annat hos psykologer och kuratorer. Vikten av att öka kompetensen hos kvinnorna själva lyfts också fram, liksom att fråga målgruppen vilket behov av stöd från hälso- och sjukvården de ser behov av. På 1177.se finns patientinformation om stöd, vård och behandling vid könsstympning, men det finns behov av att förtydliga sökvägarna för utsatta i Region Halland.

Enligt Socialstyrelsen är den viktigaste förebyggande uppgiften för hälso- och sjukvårdspersonal och socialtjänst att våga fråga flickor och kvinnor med bakgrund från länder där könsstympning förekommer. Det beskrivs som ett förbättringsområde inom både närsjukvården och psykiatrin. En utmaning är de små patientvolymerna men om frågan ställs mer regelbundet kommer sannolikt fler flickor och kvinnor att upptäckas.

## **Resultat och slutsats**

Bedömningen är att Region Halland har grundläggande förutsättningar för att omhänderta flickor och kvinnor som riskerar att bli eller har blivit utsatta för könsstympning inom såväl närsjukvård som specialistvård.

Region Halland har fastställda rutiner, stödjande dokument samt utbildning för arbete med våld i nära relationer, inkluderat hedersrelaterat våld och förtryck. I det arbetet ingår könsstympning. På Region Hallands vårdgivarwebb och kompetensportal finns stöd och utbildning samlad för verksamheterna. Samverkan sker med både Västra Götalandsregionen och Region Skåne för att utveckla vården.

## **Identifierade förbättringsområden**

- Fortsatt behov av kompetensutveckling för flera professioner, bland annat psykologer och kuratorer

- Förbättra det systematiska arbetet med att ställa frågor om våld i nära relationer
- Förtydliga sökvägar till hälso- och sjukvården för utsatta flickor och kvinnor och kommunicera att det finns stöd och hjälp att få
- Utveckla möjligheten till dokumentation av frågan om könsstympning för en förbättrad uppföljning.

### Referenspersoner

Jonas Hultgren, Verksamhetschef Akutmottagningen

Josefine Roswall, Verksamhetschef Barnkliniken

Åsa Johansson, Verksamhetschef Kvinnokliniken

Katarina Sibelius, Verksamhetschef Kvinnohälsovården

Madelaine Gustafsson, Utvecklingsledare Närsjukvården Halland

Ove Grahn Verksamhetsutvecklare/Controller Psykiatri Halland

Sigun Lilja, Samordnare våld i nära relation Länsstyrelsen Halland

Eva Jadeling, Hälso- och sjukvårdsstrateg Regionkontoret

Maria Nilsson, Hälso- och sjukvårdsstrateg Regionkontoret

Maria Alne, Hälso- och sjukvårdsstrateg Regionkontoret

Håkan Nilsson, Controller Regionkontoret

### Referenser

Socialstyrelsen. (2023). [Uppskattning av antalet kvinnor och flickor i Sverige 2021 som kan ha varit utsatta eller riskerar att utsättas för könsstympning \(socialstyrelsen.se\)](#). Stockholm: Artikelnummer 2023-6-8599.

Socialstyrelsen. (2024). [Kvinnlig könsstympning – Ett stöd för hälso- och sjukvårdens arbete \(socialstyrelsen.se\)](#). Stockholm: Artikelnummer 2024-4-903.

World Health Organization. (februari 2024). [Female genital mutilation \(who.int\)](#).

## Bilaga 1. Regionala och lokala styrdokument

- Rutin Region Halland: *Våld i nära relationer inkluderat bedersrelaterat våld och förtryck*
- Rutin Folktandvården Halland, Närsjukvården Halland, Vårdcentralen Halland: *Upptäcka och rutinmässigt ställa frågor om våld i nära relationer inom Närsjukvården Halland*
- Rutin Kvinnohälsovården Halland, Ungdomsmottagningen Halland: *Våld i nära relationer*
- Rutin Akutkliniken Hallands sjukhus, Akutmottagningen Hallands sjukhus Halmstad, Akutmottagningen Hallands sjukhus Varberg: *Våld i nära relationer*
- Rutin Hörselhabiliteringen Halland, Hörselmottagningen Halland; Kommunikation Halland, Resurscentrum för kommunikation, Dako, Syncentralen Halland, Tolkcentralen Halland: *Våld i nära relation inkluderat bedersrelaterat våld och förtryck*
- Rutin Habiliteringen Halland: *Våld i nära relationer ur habiliteringens perspektiv*
- Rutin Vårdval Halland, Vårdval Halland privata vårdenheter: *Könsstympning*
- Rutin Region Halland: *Undersökning av genitalier vid BHV:s hälsobesök*
- Vårdriktlinje Kvinnokliniken Hallands sjukhus; Vårdval Halland Privata Vårdenheter: *Kvinnlig könsstympning – kirurgiska åtgärder - KKHS*
- Kvinnohälsovården Halland: *Basprogram gravida.*

**Camilla Falk**  
**Susanne Johansson**  
RS231302

Region Halland  
Box 517, 301 80 Halmstad  
[regionen@regionhalland.se](mailto:regionen@regionhalland.se)  
[regionhalland.se](http://regionhalland.se)